

Станіслав ПРУСЬКИЙстарший викладач кафедри банківського менеджменту та обліку,
Тернопільський національний економічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАСЛІДКИ УЧАСТІ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Розглянуто існуючі тенденції щодо проникнення іноземного капіталу в банківську систему України. На основі проведеного аналізу окреслено заходи щодо мінімізації можливих негативних наслідків цього процесу.

Existent tendencies in relation to penetration of foreign capital in the banking system of Ukraine are considered. On the basis of the conducted analysis outlined measures as for the minimization of possible negative consequences of this process are conducted.

Ключові слова

Іноземний капітал, національна банківська система, філії іноземних банків.

У результаті поглиблення та ускладнення інтеграційних процесів на міжнародній арені все більше очевидно є необхідність участі України в глобальних процесах розвитку. В іншому випадку стати повноцінним гравцем у масштабах світової економіки нашої країні не вдасться. Очевидно, що розвиток фінансової системи та її основного елемента – банківського сектора, вектори та ефективність реалізації грошово-кредитної політики в кінцевому випадку визначають ті реальні можливості, якими володіє національна економіка при вирішенні економічних проблем. Ось чому таким важливим є контроль над національними фінансовими механізмами та фінансовими потоками, адже він дозволяє реалізувати загальноекономічні цілі та пріоритети економічного розвитку країни.

Беззаперечним є той факт, що з поглибленням глобальних економічних процесів, вступом України у СОТ в українську фінансову сферу буде все більше входити іноземний капітал. Тому при наявності в країні потужних внутрішніх важелів формування грошових ресурсів (як на фондовому ринку, так і на грошовому), розвиненої банківської системи, яка опиратиметься

на власну та достатньо містку ресурсну базу, а також при умові ефективного функціонування грошово-кредитного механізму (грошової пропозиції, росту грошово-кредитного мультиплікатора, рефінансування тощо) таку участь іноземного капіталу можливо тільки стимулювати. Проте в умовах сучасної вітчизняної економіки, яка характеризується низьким рівнем монетизації і недостатнім використанням внутрішніх інструментів розширення грошової пропозиції, опора на зовнішні джерела фінансування поставить іноземні банки у вигірне становище. Адже вони мають значно більше можливостей щодо формування фінансових ресурсів на своїх ринках і при цьому значно дешевших, ніж українські банки.

Для оцінки ефективності національної банківської системи необхідно щонайменше знати, як співвідносяться відповідні показники вітчизняних та зарубіжних банків, наскільки розвинутим є банківський сектор на фоні інших галузей і, насамкінець, якої стратегії повинні притримуватись банки та державні регуляторні органи для зведення до мінімуму негативних наслідків входження банківської системи в глобальне

© Станіслав Пруський, 2007

Стаття надійшла до
редакції 28.02.2007 р.

економічне середовище.

Очевидно, що при аналізі ефективності банківських систем слід враховувати специфічні особливості країни. До них можна віднести, наприклад, структуру економіки, характер проведення макроекономічної політики, специфіку структурних і інституційних реформ у фінансовому секторі, структуру власності, основні зміни в операційній діяльності, питому вагу банків на ринку депозитів, рівень капіталізації і інші. Необхідно відзначити, що у більшості країн Центральної та Східної Європи домінуючі позиції в банківських системах займають банки з іноземним капіталом, а тому тенденції розвитку банківських систем у цих країнах значною мірою визначаються саме останнім. Практично у всіх цих країнах відбулося різке збільшення іноземного капіталу при масштабному скороченні частки державних. Деякі західні економісти стверджують, що поява іноземного капіталу спричинить підвищення показників ефективності банківського сектора. Але на практиці ця ситуація не є однозначною. Так у більшості країн Центральної і Східної Європи (Хорватія, Словаччина, Словенія, Чехія) показники ефективності дещо виросли, у таких країнах, як Литва, Угорщина і Латвія, іноземна присутність на ринку банківських послуг не вплинула на ефективність. І, нарешті, в Болгарії, Румунії, Польщі та Естонії відзначалося значне погіршення банківської ефективності, незважаючи на збільшення іноземної присутності.

У 1991 році питома вага іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банківської системи в Угорщині складала 14,64 %, а в зв'язку з масовим припливом іноземного капіталу в приватний банківський сектор в 1995 р. вона вже складала 34,73 %, в 1996 р. – 48,1 %, в 1998 р. – 60 %, в останні роки цей показник наблизився до 70 %. Іноземний капітал контролює 4 з 5 найбільших банків Угорщини і він став переважаючим у банківській системі країни. Разом з цим спостерігається тенденція до покращення в цілому основних параметрів угорської економіки. Темпи зростання ВВП в 1994-2005 роках склали відповідно в 1994-1995 рр. – 1,5 %, 1998 р. – 5 %, 2001 р. – 3,8 %, 2002 р. – 3,5 %, 2003 р. – 3 %, 2004 р. – 4 %, 2005 р. – 3,7 %, а темпи інфляції знизились за цей період з 20-30 % до 4 % [1, с. 8].

Іноземний капітал впевнено домінує і в банківському секторі Польщі: на його частку припадає близько 80 % основного капіталу банків, більше 60 % депозитів нефінансового сектора (в тому числі від населення) і більше 70 % загальної суми кредитів нефінансового сектора [3, с. 4].

Найбільш потужна на пострадянському просторі банківська система Росії в останні роки також переживає відчутну інтервенцію іноземного капіталу. З 63,9 млрд. руб. приросту сукупного капіталу російських банків в 2005 році майже поло-

вину – 26 млрд. руб. – склали іноземні інвестиції. Якщо на початок 2005 року їх частка складала 6,2 %, то на початок 2006 року вона зросла майже вдвічі і досягла 11,2 % [3, с. 1].

В Україні частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків поступово зростає і станом на 01.01.2006 року складала 19,5 % (на 10 % більше порівняно з 2005 роком) і продовжує зростати. За перший квартал 2006 року вона зросла до 21,6 %, а загальні активи банків з іноземним капіталом на 01.04.2006 року становили 58,04 млрд. грн., або 24,5 % від загальних активів всіх банків [2, с. 8].

Окрім розглянутих показників, ефективність банківської системи характеризується і рівнем покриття видатків доходами. У більшості країн Центральної і Східної Європи, в т. ч. в Україні, цей показник незначний, що свідчить про низький рівень видатків, які підтримують певні межі доходів і, як наслідок, високу рентабельність.

Проте проводячи порівняльний аналіз вітчизняної банківської системи із зарубіжними, необхідно відзначити, що він, певною мірою, має значний рівень умовності. Адже з приходом іноземного капіталу намітились певні тенденції у розвитку національних банківських систем. Так чистий прибуток банківської системи Польщі у 2004 році виріс на 86 % порівняно із 2003 роком. Але дане зростання відбулось не в зв'язку з покращенням ефективності діяльності банківського сектора, а за рахунок зниження ставки корпоративного податку, зменшилися процентні видатки через скорочення депозитів фізичних осіб і процентних ставок.

В інтересах підтримки національної економіки процентні ставки були знижені, що відповідно стимулювало кредитування, проте для фінансових інститутів це обернулось зменшенням процентної маржі. Сьогодні польські банки, більшу частину яких контролюють зарубіжні інвестори, вважають, що їм необхідно проявляти більшу обережність і передбачливість у розширенні кредитування, особливо до підприємств з важким фінансовим станом.

Надходження іноземного капіталу у банківський сектор країни є об'єктивною закономірністю інтеграції національної економіки у світовий економічний простір. Зокрема чинне законодавство дозволяє створювати в Україні банки навіть із стовідсотковою участю іноземного капіталу. Так статтями 21 та 22 Закону України "Про банки та банківську діяльність" регламентується порядок державної реєстрації банків з іноземним капіталом, статтею 23 – порядок відкриття філій і представництв банків на території України. Даним Законом України НБУ регулює участь іноземного капіталу в економічних процесах країни. Адже для відкриття банку з іноземним капіталом необхідний попередній дозвіл НБУ, а для відкриття інших структурних підрозділів надається статус філій,

тобто відокремленого структурного підрозділу, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку. Станом на

1. 01. 2007 р. в Україні було 35 банків з іноземним капіталом (див. таблицю 1) [4, с. 50].

Таблиця 1. Індикатори розвитку банківської системи України [4, с. 50]

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Кількість банків за реєстром	195	189	182	179	181	186	193
Банки з іноземним капіталом:							
- кількість банків	22	21	20	19	19	23	35
у т. ч. із 100 % іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6

А станом на 1 квітня 2006 року вже було 28 банків з іноземним капіталом (частка капіталу, хоча б одного нерезидента, перевищує 10 %) що складає 17 % від загальної кількості діючих, в тому числі 11 – із стовідсотковою участю іноземного капіталу, які працюють у вітчизняному банківському секторі (6,7 % від загальної кількості діючих). Частка іноземного капіталу у загальному зареєстрованому статутному капіталі діючих банків України у 2006 році збільшилася з 19,5 % до 21,6 %. За цим показником ми випереджуємо Росію та деякі країни Європи. Найбільшу частку становить капітал Австрії (53,3 %), Росії (18,7 %), Нідерландів (4,7 %), Польщі (3,8 %), Німеччини (3,8 %). Серед іноземних інвесторів, що інвестували капітал у банківську систему України, є дві міжнародні фінансові організації, 39 компаній, фірм, товариств, 19 банків та три фізичних особи [2, с. 8]. Із підготовкою до вступу у СОТ гостро постає питання про надання дозволу іноземним банкам відкривати в Україні свої філії з огляду на захист національних економічних інтересів. І хоча надходження іноземного банківського капіталу на внутрішній ринок і має свої позитивні моменти, проте має і значні негативи. Так до позитивних наслідків участі іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі слід віднести:

- залучення в економіку України іноземних інвестиційних ресурсів через філії іноземних банків, що дозволить довести їх рівень на душу населення хоча б до показника сусідніх східноєвропейських країн. Приплив іноземного банківського капіталу важливий з огляду на підвищений попит на ресурси з боку реального сектора вітчизняної економіки та неможливість задовольнити ці потреби за рахунок внутрішніх джерел;
- підвищення рівня кредитування економіки як передумови необхідних структурних зрушень. Вітчизняні банки неохоче займаються довгостроковим вкладанням коштів, тому іноземні банки можуть стати важливим джерелом довгострокового фінансування капітало-

містких проектів та забезпечення підприємств необхідними фінансовими ресурсами;

- збільшення довіри українських господарств та населення до національної банківської системи після проникнення іноземного капіталу;
- можливе поступове зниження рівня відсоткових ставок за кредитами (хоча результати дослідження Світового банку показують, що іноземні банки, виходячи на ринки країн, які розвиваються, не поспішають знижувати процентні ставки за кредитами) [6, с. 34-37];
- прискорення розвитку фінансових ринків;
- оптимізація інституційної структури вітчизняної банківської системи та наближення її до стандартів країн із розвинутою ринковою економікою;
- запровадження в Україні новітніх банківських продуктів і технологій, які успішно застосовуються провідними банками світу;
- поширення передового досвіду та стандартизації банківської діяльності;
- запровадження сучасних моделей менеджменту та механізмів регулювання банківської діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності та керованої інтеграції у глобальний економічний простір;
- підвищення конкуренції у сфері надання банківських послуг в Україні, що, в свою чергу, змусить вітчизняні банки підвищити якість обслуговування та знизити кредитні ставки. Для того, щоби залишатися конкурентоспроможними, заслужити довіру як клієнтів, так і іноземних кредиторів, українські банки змушені впроваджувати принципи корпоративного управління, нові послуги та забезпечувати стандарти їхньої якості, впроваджувати міжнародні стандарти фінансової звітності, проходити міжнародний аудит, розкривати реальну структуру власності. Ідентифікація реальних власників банків є однією з основних проблем української банківської системи. Конкуренція з боку іноземних фінан-

сових установ, яка посилюється, стимулює українські банки впроваджувати кращу практику й «відкриватись», що, безумовно, є одним з позитивних результатів тих процесів, що відбуваються в цьому секторі національної економіки.

Негативні наслідки участі іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі можуть ускладнитись через відміну заборони на створення в Україні філій банків з іноземним капіталом, серед них:

- послаблення контролю і регулятивного впливу НБУ за такими установами через перебування філій іноземного капіталу у правовому полі країн, в яких знаходиться сам банк. Особливо відчутним це може стати після того, як в Україні створиться певна критична маса іноземних банків і вони зможуть самостійно впливати на процеси монетарної, валютно-курсової, ресурсної політики, а Національному банку буде набагато складніше, ніж нині, регулювати ці процеси й навіть впливати на них. Держава, втрачаючи підконтрольні їй кредитно-фінансові установи, залишається без реальних важелів впливу;
- ймовірність захоплення банківського ринку України іноземними фінансовими установами;
- створення тиску та порушення рівності конкурентних умов вітчизняним банкам через пропозицію дешевих кредитних ресурсів, ширший асортимент послуг, кращу технологію, більш кваліфікований менеджмент;
- надання переваг задоволення інтересів клієнтам з країни походження капіталу, а не національним інтересам;
- надання переваг у кредитуванні реального сектора української економіки галузям і виробництвам з високим рівнем прибутковості, низькими ризиками, розвиток яких не становить конкурентної загрози для іноземних підприємств. Різка зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуації, коли певні сфери економіки будуть позбавлені кредитів, тому що акціонери банків з іноземним капіталом завжди інвестуватимуть у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими. Особливо це стосується сфер української економіки, пов'язаних з видобутком та первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів, попит на які на світових ринках є постійним. Україна ж зацікавлена в першу чергу в прискореному розвитку на інноваційній основі і в найшвидшій постіндустріалізації;
- можлива загроза для економічної безпеки країни через підвищення ймовірності неконтрольованого відпливу вітчизняного капі-

талу в зарубіжні країни, а значить і вразливості фінансового сектору країни до світових фінансових криз. Початковий приплив іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та особливо – придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків з часом може призвести до серйозного відпливу ресурсів з країни та виведення за кордон отримуваних доходів;

- зменшення доходності та маржі місцевих банків, що приводить до зменшення ефективності функціонування банківської системи приймаючої країни;
- загострення соціальної напруги в країні, тому що є найпершим кроком керівництва іноземних банків при купівлі банків інших країн є, як свідчить досвід іноземної інтервенції, їхня реструктуризація та зниження витрат за рахунок звільнення частини працівників.

Співвідношення позитивних і негативних наслідків залежить від форми присутності іноземного капіталу у приймаючій країні, а тому необхідно шукати оптимальні варіанти розв'язання даної проблеми, щоби максимально узгодити інтереси національного та іноземного капіталів. Політика недопущення філій іноземних банків до вітчизняної банківської системи недоцільна ні з економічних, ні з політичних міркувань. А тому необхідно створити лише такі умови (економічні, фінансові, правові) для вітчизняних фінансових структур, за яких вони на власному ринку зможуть конкурувати з іноземними партнерами. Для прикладу, досвід Китаю засвідчує, що при вступі до СОТ можна добитися таких умов, за яких національні банки матимуть певний час на адаптацію до європейських стандартів ведення бізнесу. Реформування банківської системи в цій країні почалося в 1980-х роках, а завершитись має до кінця 2006 року. У зв'язку із вступом до СОТ у 2001 році у Китаї введено п'ятирічний мораторій на створення філій іноземних банків, а після цього він має бути ліквідований і бар'єри на шляху доступу іноземних інвесторів до китайського банківського сектору усунуті. Важливим, з точки зору наслідків, є досвід Польщі. Ще на підготовчому етапі вступу до ЄС, на початку 2002 року, у Польщі діяло 45 банків з переважною часткою іноземного капіталу, 20 – з більшою часткою, 2 філії закордонних банків. Частка цих банків в активах усієї польської системи становила 79,2 %, у депозитах – 63,8 %, сукупному кредитному портфелі – 72,2 % [5, с. 149].

Підводячи підсумок зазначимо, що з метою пом'якшення можливих негативних наслідків створення в Україні філій іноземних банків і максимального використання їх потенціалу доцільним є запровадження наступних нормативно-правових регулюючих заходів та посилення таких умов діяльності цих банків:

1. Передбачити доступ на український ринок найбільш надійних іноземних банків, власний капітал яких становить не менше 1,0 млрд. євро, а приписний капітал філій становитиме не менше 5 млн. євро.
2. При розгляді та наданні дозволів необхідно проводити нормативно-правову селекцію та моніторинг доступу іноземного капіталу на основі національних пріоритетів розвитку, впровадження заборони на доступ банків з офшорних зон.
3. Законодавчо визначити верхню межу участі іноземного капіталу у банківському секторі України в межах 40 відсотків від обсягу банківського капіталу країни.
4. Ввести обмеження на оптові операції іноземних банків, дозволивши їм брати участь у роздрібному банківському бізнесі.
5. Перевести всю систему державного нагляду та контролю на єдині норми та правила в т. ч. щодо діяльності фінансових посередників.
6. Збільшити частку іноземного капіталу у банківській системі України, що має відбуватися поступово у відповідності із створенням сприятливих внутрішніх умов розвитку банківського сектора та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного банківського капіталу.
7. Прискорити організаційний розвиток вітчизняної банківської системи у напрямках: створення спеціалізованих банківських установ, посилення регіональної складової, створення державних і комунальних спеціалізованих банків.
8. Зміцнювати та проводити подальший розвиток сегмента банків з державним капіталом, які спеціалізуються на забезпеченні стратегічних, соціальних, структурних та зовнішньоекономічних завдань економічного зростання країни (Ощадбанк, Ексімбанк, Банк реконструкції та розвитку).
9. Національному банку України необхідно починати налагоджувати комунікації та координувати зусилля з австрійським, італійським, французьким центральними банками. Це пов'язано з тим, що відбувались (або відбудуться в найближчому майбутньому) купівлі таких великих банків, як «Аваль», Укрсиббанк, Укрсоцбанк, значна частина українського фінансового ринку перейшла під контроль іноземних власників, що примушує НБУ тісніше співпрацювати з регуляторами тих країн, присутність банків яких стала відчутною і значущою в Україні.

Література

1. Воронин Д. В. Венгрия: Особенности реструктуризации банковской системы // Бизнес и банки. – 2006. – № 13. – С. 8.
2. Геець В. Іноземний капітал в банківській системі України // Дзеркало тижня. – 2006. – № 26. – С. 8.
3. Крупнов Ю. С. Иностранные банки в России: тенденции и перспективы // Бизнес и банки. – 2006. – № 19-20. – С. 4.
4. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2007 року // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 50.
5. Польша. Твій діловий партнер /За ред. Б. Дурки. – Варшава, 2002. – 149 с.
6. Смовженко Т., Другов О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України. Організаційний аспект // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 34-37.